

Editor: *Vasile Burlui*
Redactor: *Cezar Baci*
Tehnoredactare: *Cezar Baci*
Copertă: *Florentina Vrăbiuță*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

ERASMUS DE ROTTERDAM, DESIDERIUS

Despre război și pace : pagini alese / Erasmus din Rotterdam

Traducere de Iorgu STOIAN

Iași, Cartea Românească Educațional, 2026

ISBN: 978-606-057-449-1

I. STOIAN, Iorgu (trad.)

821.112.5
355

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional
Copyright © Editura Cartea Românească Educațional,
Iași, 2026.

Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2, Iași – 700124
www.ecedu.ro

Erasmus din Rotterdam

Despre război și pace

– *pagini alese* –

Traducere de Iorgu STOIAN

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

– *Charon*: Așa a găsit de cuviință Rhadamanthes.

– *Alastor*: Unde vei cumpăra corabia? De unde vor fi căpătați vâslașii?

– *Charon*: Rostul meu este să țin cârma; de vâslit vor vâsli umbrele, dacă vor să treacă.

– *Alastor*: Dar sunt unele care n-au învățat să mânuiască vâsla.

– *Charon*: La mine nu este niciunul scutit. Să vâslească deci și monarhii, să vâslească și cardinalii, la rândul lor, nu mai puțin decât plebeii de rând, fie că au învățat, fie că nu au învățat.

– *Alastor*: Cumpără dar convenabil, cu ajutorul lui Mercur, corabia. Eu nu te voi mai reține. Voi duce vestea bună lui Orcus. Dar ascultă, Charon!

– *Charon*: Ce este?

– *Alastor*: Grăbește întoarcerea, ca să nu te copleșească gloata.

– *Charon*: Mai mult de două sute de mii vei și întâlni la mal, în afară de aceia care înoată în lac. Mă voi grăbi totuși cât voi putea. Spune-le că în curând voi fi acolo.

CUPRINS

Pentru cei care nu l-au încercat – războiul este plăcut.....	7
Jeluirea păcii alungată și lovită din toate părțile.....	59
Convorbire între un soldat și un călugăr carthusian ..	103
Charon	115

LBRIS

We know
books

**PENTRU CEI CARE
NU L-AU ÎNCERCAT –
RĂZBOIUL ESTE PLĂCUT**

Nu înțelegi lucrurile dacă nu le-ai încercat.

I. Există o zicătoare, pe cât de aleasă, pe atât de des citată de mulți autori în scrierile lor: γλυκὺς ἀπείεω πόλεμος, adică – pentru cel ce nu l-a încercat, războiul este plăcut. Aceeași idee Vegetius o redă așa, în lucrarea sa *Despre arta militară*, cartea a III-a, cap. 14: să nu ai prea multă încredere, dacă un recrut dorește să se bată; căci, pentru cei care n-au încercat-o, lupta este plăcută. Se citează din Pindar – γλυκὺν ἐστὶ πόλεμος ἀπείρασιν ἐμπείρων δέ τις ταρβεί προσιόν ανιν καρδίᾳ περισσῶς, adică războiul este plăcut pentru cei care nu l-au încercat; oricine l-a încercat însă se teme peste măsură, de cum se apropie de el.

Sunt, într-adevăr, printre lucrurile omenеști, unele pe care, oricâtă primejdie și nenorociri ar aduce, nu le înțelegi cum trebuie, dacă nu le-ai încercat pe propria-ți piele. Astfel, *pentru cei care n-au încercat-o, este plăcută cultivarea unui prieten puternic. Cel care a încercat-o fuge însă de ea.* De asemenea, pare frumos și plin de strălucire să te învârți printre nobilii de la curte sau să fii prins în treburile regilor. Bătrânii însă, care cunosc prea bine, din experiență, toate acestea, se țin bucuroși departe de o astfel de fericire. Este dulce – se pare – a iubi fetele tinere: dar numai pentru aceia care încă nu au simțit cât de amară este iubirea.

În aceeași măsură se poate aplica această constatare la orice îndeletnicire legată de multe primejdii și nenorociri, de care altfel nimeni, dacă nu este tânăr și fără experiența vieții, n-ar vrea să se apuce. De aceea Aristotel, în *Retorica* sa, căutând să explice pentru ce tinerețea este mai îndrăzneată, bătrânețea, din contră, mai șovăielnică, arată că tocmai lipsa de experiență le dă încredere tinerilor, pe când experiența multor nenorociri le dă bătrânilor teamă și șovăială.

Oamenii și războiul. II. Dar dacă, printre lucrurile omenești, există vreunul de care trebuie să ne apropiem cu șovăială, mai mult, de care trebuie să fugim cu orice chip, blestemându-l și respingându-l cu oroare, acela este, fără îndoială, războiul, decât care nu există nimic mai nelegiuit, mai dezastruos, mai plin de primejdii și cu urmări mai durabile, mai monstruos și mai total nedemn de om, ca să nu spun de creștin.

Și totuși este surprinzător cât de fără rost, cât de nesăbuit și din te miri ce pricină se pornește astăzi, aproape pretutindeni, un război, dar mai ales cât de sălbatic și de barbar este el dus, nu numai de păgâni, ci și de creștini, nu numai de profani, dar și de preoți și episcopi, nu numai de tineri și de oameni fără experiență, ci și de bătrâni mult încercați, nu numai de oamenii de rând, schimbători din fire, dar mai ales de principii, a căror datorie este tocmai de a potoli, cu înțelepciunea și rațiunea lor, pornirile nesăbuite ale mulțimii celei proaste. Nu lipsesc nici juriști și teologi care să ațâțe la aceste îngrozitoare nelegiuiri și să le stropească, cum s-ar spune, cu apă rece.

Din această cauză, războiul este astăzi un lucru atât de acceptat, încât oamenii se miră că mai există și din aceia cărora el nu le place, iar aprobarea lui merge până acolo, încât este socotită un sacrilegiu, aș spune chiar o erezie, dezaprobarea lucrului nu numai cel mai nelegiuit, dar și cel mai dezastruos dintre toate. Dar cu cât mai pe drept este a ne întreba cu uimire: ce geniu rău, ce boală, ce furie, ce nesăbuință a putut strecura în sufletul omului o pornire atât de sălbatică, pentru ca acea ființă pe care natura a produs-o pentru pace și voie bună, singura căreia i-a dat viață pentru binele tuturor, să se năpustească, cu o nebunie atât de animalică și cu un vacarm atât de nebunesc, pe calea unei distrugerii reciproce?

Lucrul va apărea și mai uimitor, dacă vom lăsa la o parte părerile recunoscute de toată lumea și vom scruta esența și natura însăși a lucrurilor, cercetând separat, fie și sumar, dar cu ochiul filozofului, pe de o parte, chipul omului, pe de altă parte, adevărata față a războiului.

Chipul omului... III. De la bun început, așadar, dacă privește cineva numai ținuta și forma corpului omenească, nu-și dă oare imediat seama că natura sau, mai de grabă, Dumnezeu a dat naștere acestei ființe nu pentru război, ci pentru prietenie; nu pentru a distruge, ci pentru a păstra; nu pentru a face rău, ci pentru a face bine?

Căci pe fiecare din celelalte viețuitoare le-a prevăzut cu arme proprii. Furia taurilor a înarmat-o cu coarne, mânia leilor cu gheare; mistreților le-a dat colți înfiorători; pe elefanți i-a protejat nu numai cu piele tare și masivitate, dar și cu

trompă; pe crocodil l-a apărat cu o piele de solzi; delfinilor le-a dat drept arme aripi; pe porcul țepos l-a prevăzut cu țepi; pe calcan cu ace; cocoșilor le-a dat pinteni. Pe unele viețuitoare le-a apărat cu solzi, pe altele cu o piele corespunzătoare, pe altele, în sfârșit, cu carapace.

Sunt și viețuitoare cărora natura le-a dat, pentru apărare, iuteala, ca de pildă, porumbeilor. Sunt, dimpotrivă, altele, cărora le-a acordat drept armă veninul. Unora le-a dat, pe deasupra, o înfățișare hidoasă și sălbatică, ochi înfiorători și glas înspăimântător, ba a mai sădit și fuga instinctivă de ele.

Numai pe om natura l-a făcut gol, slab, plâpând, neînarmat, cu carnea foarte delicată, cu pielea netedă. Nimic, până la membre chiar, care să poată părea că i-a fost dat pentru luptă sau pentru violență. Aceasta ca să nu mai spun că, în timp ce toate celelalte viețuitoare, de cum s-au născut, pot să-și apere singure viața, numai omul apare pe lume astfel dotat, încât multă vreme depinde cu totul de ajutorul altuia. Nu știe nici să vorbească, nici să meargă, nici să-și agonisească hrana, nefăcând altceva decât să implore, prin țipete, ajutor.

Se poate spune deci că singură această ființă s-a născut numai pentru prietenie, care merge mână în mână cu serviciile reciproce și este legată, în cel mai înalt grad, de ele.

Natura a voit apoi ca omul să datoreze binefacerile vieții nu atât sieși, cât bunăvoinței altora, ca să înțeleagă, fără îndoială, că este făcut pentru concordie și prietenie. De aceea nu i-a dat o înfățișare hidoasă și înspăimântătoare, ca celorlalte

viețuitoare, ci blândă și senină, purtând pe ea semnele iubirii și ale afecțiunii. I-a dat apoi ochi prietenoși și în ei reflexele sufletului. I-a dat cuprinderea brațelor pentru îmbrățișare. I-a dat simțul sărutului, grație căruia, în timp ce se unesc corpurile, să se unească și sufletele. Numai lui i-a acordat râsul, dovadă a voioșiei. Numai lui i-a dăruit lacrimile, simbol al îndurării și milei. În sfârșit, chiar vocea i-a dat-o, nu amenințătoare și înspăimântătoare, ca fiarelor, ci prietenoasă și blândă.

IV. Dar, nemulțumindu-se cu atât, natura i-a acordat numai omului folosința vorbirii și a rațiunii, ceea ce, fără îndoială, contribuie cel mai mult la crearea și întreținerea dispoziției de a nu se rezolva absolut nimic între oameni prin forță. I-a sădit ura de singurătate și dragostea de viața în comun. I-a împlântat adânc germenii afecțiunii. A făcut deci în așa fel, ca lucrul cel mai folositor să fie și cel mai plăcut.

Căci ce este mai plăcut decât un prieten? După cum, ce este, de asemenea, mai necesar? De aceea, chiar dacă ar fi întru totul cu puțință să se ducă convenabil o viață fără legături reciproce, totuși nimic n-ar putea să pară plăcut, fără un tovarăș. Se înțelege, în afară de cazul că cineva și-a pierdut cu totul calitatea de om și a decăzut în rândul fiarelor.

Pe deasupra, natura i-a dat omului înclinarea spre artele liberale și pasiunea cunoașterii, ceea ce nu numai că dezbăra, mai mult ca orice, firea omului de orice sălbăticie, dar are o putere deosebită în crearea legăturilor de prietenie. Căci nici înrudirea, nici rudenția de sânge nu leagă sufletele

în lanțurile prieteniei mai strâns și mai puternic decât comunitatea de studii liberale.

Pe lângă aceasta, natura a împărțit între oameni, cu o varietate demnă de admirat, darurile – și sufletești și trupești –, în așa fel ca fiecare să găsească la altul ceea ce să-i placă și să admire, pentru calitatea sa, sau să cultive și să aprecieze pentru utilitatea și necesitatea sa.

În sfârșit, natura i-a dat omului scânteia rațiunii divine, pentru ca, fără perspectiva numaidecât a unei răsplăți, să-și găsească totuși o plăcere în a câștiga dreptul la recunoștința tuturor. Căci, în primul rând, acest lucru este propriu și firesc lui Dumnezeu, anume de a împărtași pe toți din binefacerile sale. De altfel, ce înseamnă plăcerea, nu de rând, pe care o simțim în suflet, ori de câte ori ne dăm seama că cineva a fost salvat cu ajutorul nostru? Și tocmai de aceea un om este drag altui om, adică pentru că este legat mereu de el, prin vreo binefacere deosebită.

De aceea Dumnezeu a creat pe om, în această lume, ca pe o imagine a sa, anume ca acesta, asemenea unei divinități pământene, să aibă grijă de bunăstarea tuturor. Acest lucru îl simt până și animalele, deoarece le vedem nu numai pe cele pașnice, dar și panterele și leii, precum și fiare mai sălbatice decât acestea, recurgând, în caz de mari primejdii, la ajutorul omului. El este deci, pentru toți, ultimul azil, el este cel mai sfânt altar pentru toate, el este ancora sacră pentru oricine.

Am schițat, pe cât am putut, chipul omului.

... *Imaginea războiului*. V. Să redăm acum, dacă este îngăduit, în opoziție cu acesta, imaginea războiului.

Ei bine, închipuie-ți că vezi hoarde barbare, înspăimântătoare numai prin înfățișarea și sunetul glasului lor; linii de bătaie înarmate, aliniate de o parte și de alta; zgomotul înfiorător al armelor, însoțit de scânteierea lor; vacarmul îngrozitor al unei atât de mari mulțimi, ochi amenințători, cornuri cavernoase, cântecul înspăimântător al trompetei, tunetele bombardelor, nu mai puțin dătoare de groază decât cele adevărate; apoi, mai funeste încă, răcnetul nebunesc, atacul sălbatic, măcelul atroce, soarta crudă, și a celor care sunt doborâți, și a celor care doboară, grămezi de cadavre, câmpuri scăldate în sânge, râuri pătate de sânge omenesc.

Ba, nu o dată, se întâmplă ca fratele să se năpustească asupra fratelui, ruda asupra rudei, prietenul asupra prietenului și, în dezlănțuirea nebuniei colective, cineva să vâre sabia în măruntaiele aceluia de care n-a fost atins, nicicând, nici măcar cu vorba.

În sfârșit, atâtea rele poartă în sine această tragedie, încât sufletul omenesc fuge îngrozit până și de amintirea ei. Aceasta, ca să nu mai pomenesc acele nenorociri, banale și neînsemnate față de acestea – semănături călcate pretutindeni în picioare, ferme arse, sate incendiate, turme răpite, fete necinstite, bătrâni duși, în captivitate, sanctuare jefuite, peste tot, numai banditisme, prădăciuni, violențe – și să trec sub tăcere acele urmări obișnuite, chiar ale celui mai fericit și

drept război – poporul sărăcit, frunțașii împovărați, atâtea bătrâni rămași singuri și mult mai distruși de măcelărirea copiilor lor decât dacă, o dată cu viața, dușmanul le-ar fi luat conștiința nenorocirii, atâtea bătrâne jefuite și suprimate, astfel, mai crud decât prin sabie, atâtea soții văduve, atâtea copii orfani, atâtea case îndoliate, atâtea bogați reduși la sărăcie.

Căci ce rost mai are să vorbim despre coruperea moravurilor, când toată lumea știe că întreaga pervertire a vieții își are originea în război? De aici provine disprețul datoriei; de aici, nepăsarea față de legi; de aici, pornirea sufletească spre crime oricât de îndrăznețe; din acest izvor, gloata imensă a bandiților, a borfașilor, a profanatorilor, a asasinilor. Și, ceea ce este mai grav, această molimă, atât de pustiitoare, nu se poate menține în limitele sale, ci, apărută într-un colț oarecare, pătrunde, ca pecinginea, nu numai în ținuturile vecine, dar le atrage, în vălmășagul și răsturnarea generală a lucrurilor – fie din calcule comerciale, fie din obligații de rudenie sau izvorând din tratate – chiar și pe cele îndepărtate. Mai mult, din război se naște război, dintr-unul simulat ia naștere unul adevărat, dintr-unul neînsemnat unul foarte mare, și nu rareori se întâmplă, în aceste cazuri, ceea ce ni s-a transmis în povestirile despre monstrul din Lerna.

VI. Tocmai din această cauză, după părerea mea, vechii poeți, scrutând, cu foarte mare pătrundere, esența și natura lucrurilor și înfățișându-ni-le în imagini foarte potrivite, ne spun că războiul este trimis de zeii infernului, și anume

prin intermediul furiilor, mai mult, că nu orice furie este în stare să aducă la îndeplinire o astfel de treabă. Dintre ele este aleasă cea mai nefastă, care are o mie de nume, o mie de moduri de a face rău. Înarmată cu vipere fără număr, ea cântă dintr-un buciurn infernal. Pan umple totul cu vacarmul său delirant. Bellona agită biciul nebuniei. Nebunia nelegiuită, odată rupte toate verigile lanțurilor, își ia zborul, răspândind groază cu fața sa plină de sânge.

Acest fapt n-a scăpat atenției gramaticilor. De aceea, unii pretind că războiul a fost numit așa *κατ' ἀντίφροσιν*^{*}, ca unul care nu are nimic, nici bun, nici frumos, și că războiul este tot atât de frumos, pe cât sunt furiile Eumenide. Alții preferă ca el să fie dedus de la fiară, deoarece ține de natura fiarelor, nu a oamenilor, angajarea într-o distrugere reciprocă. Dar a da lupta cu arme ni se pare mai mult decât animalic, mai mult decât bestial.

Căci cea mai mare parte a viețuitoarelor lipsite de rațiune trăiesc, fiecare în felul lor, în armonie și în mod organizat, atacă în turmă, se apără prin ajutorare reciprocă. Nici chiar fiarele nu sunt toate agresive – căci sunt între ele și inofensive, ca cerbii și iepurii –, ci numai cele mai sălbatice dintre toate, ca leii, lupii, tigrii.

Totuși, nici acestea nu se luptă între ele ca noi. Câinele nu mănâncă nicicând carne de câine, leii nu se luptă între ei. Între balaur și balaur există pace. Între animalele veninoase este bună

^{*} *κατ' ἀντίφροσιν* – prin antifrază.